

Zulkifli Muhammad dan Perjuangan Politik Berteraskan Islam 1955-1964

Abu Hanifah Haris¹
Mohammad Redzuan Othman²

Abstrak

Perjuangan politik berteraskan Islam telah sekian lama dipelopori oleh lepasan universiti di Timur Tengah seperti Mesir, yang pulang dan berkhidmat sebagai guru agama atau ustaz di pelbagai institusi pendidikan. Berlatar belakangkan fakta ini, makalah ini membincangkan sumbangan Zulkifli Muhammad, seorang lepasan universiti di Mesir dan bekas Pensyarah merangkap Setiausaha Kolej Islam Malaya, Klang dalam perjuangan politik berteraskan Islam dari tahun 1955 sehingga 1964, iaitu sejak dilantik sebagai Timbalan Yang Dipertua Parti Islam Se-Malaysia (PAS) merangkap Ahli Parlimen Bachok, Kelantan. Bersumberkan pelbagai manuskrip dan laporan sejarah, makalah ini meneliti sejarah perjuangan Zulkifli Muhammad sebagai tokoh politik Islam secara deskriptif, demi pengajaran generasi seterusnya. Makalah ini mendapati banyak usaha yang telah dilakukan oleh tokoh silam dalam memperjuangkan agama Islam sebagai teras berpolitik dan bernegara.

Kata Kunci: Zulkifli Muhammad, Mesir, Kolej Islam Malaya, Parti Islam Se-Malaysia (PAS)

Zulkifli Muhammad and the Islamic Political Struggle 1955-1964

Abstract

The Islamic political struggle has always been pioneered by graduates from universities in the Middle East including Egypt, who come home and serve as religious teachers in various educational institutions. With regards to this fact, this article discusses the contribution of Zulkifli Muhammad, a graduate from Egypt and a former Lecturer and Secretary of Malaya Islamic College, Klang, in Islamic political struggle, starting from 1955 to 1964, that was since his appointment as Deputy President

¹ Abu Hanifah Haris, PhD, adalah Felo SLAB di Jabatan Sejarah, Fakulti Sastera Dan Sains Sosial, Universiti Malaya. E-mel: abuhanifah@um.edu.my.

² Mohammad Redzuan Othman, PhD, (Dato'), adalah Profesor di Jabatan Sejarah, Fakulti Sastera Dan Sains Sosial, Universiti Malaya. Beliau juga adalah Dekan, Fakulti Sastera Dan Sains Sosial, Universiti Malaya dan Pengarah Pusat Kajian Demokrasi Dan Pilihan Raya (UMcedel), Universiti Malaya. E-mel: mredzuan@um.edu.my.

of Pan-Malaysian Islamic Party (PAS) and Member of Parliament (MP) of Bachok, Kelantan. Employing numerous sources from the historical manuscripts and reports, this article descriptively examines the history of Zulkifli Muhammad's political struggle as an Islamic figure, to be a model for the next generations. This article finds that there were a lot of efforts that have been made to champion Islam in politics and the nation.

Keywords: Zulkifli Muhammad, Egypt, Malaya Islamic College, Pan-Malaysian Islamic Party (PAS)

Pendahuluan

Sebelum Tanah Melayu mencapai kemerdekaan pada tahun 1957, lepasan universiti-universiti di Mesir cukup sinonim dengan gelaran ustaz dan peranan mereka sebagai pendidik. Lepasannya di Mesir juga tidak dapat dipisahkan dengan institusi pendidikan madrasah dan sekolah Arab yang sudah sebatian dengan kepakaran dan ilmu pengetahuan mereka dalam bidang agama Islam. Masyarakat Melayu yang begitu menghormati kedudukan lepasannya di Mesir, khususnya Universiti al-Azhar juga sangat memerlukan kepakaran mereka untuk mendidik anak bangsa, sekali gus terus mengekalkan mereka dalam lapangan tersebut.

Namun begitu, tidak semua lepasannya di Mesir terus melibatkan diri dalam bidang pendidikan. Terdapat juga segelintir lepasannya di Mesir yang mula melibatkan diri dalam lapangan politik setelah pulang ke tanah air, khususnya lepasannya di Mesir yang mempunyai kesedaran politik yang tinggi. Pendedahan kepada sistem pemerintahan demokrasi beraja yang diamalkan di Mesir sebelum Revolusi Mesir 1952 dan perjuangan rakyat Mesir untuk menegakkan hak dan kebajikan mereka bukan sahaja membuka mata lepasannya di Mesir tentang pemikiran politik dan kebebasan bersuara, malah memberi kesedaran kepada mereka untuk memperjuangkan kebajikan dan kebebasan masyarakat di tanah air sendiri. Antara lepasannya di Mesir yang paling awal melibatkan diri dalam perjuangan politik kepartian ialah Zulkifli Muhammad, bekas Setiausaha dan Pensyarah Kolej Islam Malaya, Klang yang mula melibatkan diri secara serius dalam bidang politik pada tahun 1955.

Latar Belakang Zulkifli Muhammad

Zulkifli bin Muhammad dilahirkan pada 22 Mac 1927 di Kota Lama Kiri, Kuala Kangsar, Perak. Beliau merupakan anak kedua daripada sepuluh orang adik-beradik. Ketika berumur dua bulan, beliau telah diserang penyakit polio yang menyebabkan tangan dan kakinya menjadi lemah, dan kecacatan tersebut diwarisinya sehingga ke akhir hayatnya. Bapanya iaitu Muhammad bin Arsyad merupakan seorang kerani di Hospital Kuala Kangsar, manakala ibunya iaitu Arbayah binti Muhammad pula merupakan seorang suri rumah. Bapa beliau tidak terlibat secara aktif dalam bidang politik, namun ibu beliau pernah memegang jawatan penting dalam Pergerakan Kaum Ibu UMNO (United Malay National Organization) Bahagian Kuala Kangsar, Perak. Pada tahun 1935, keluarga Zulkifli Muhammad telah berpindah ke Parit, Perak.³ Zulkifli Muhammad mendapat pendidikan awal di Sekolah Melayu Parit, Perak ketika berumur lima tahun dan meneruskan persekolahan sehingga Darjah Lima.⁴

Zulkifli Muhammad kemudian menyambung pengajian di Madrasah Aziziyah, Parit, Perak sehingga tahun 1937.⁵ Beliau hanya sempat belajar selama setahun di situ kerana madrasah tersebut tidak dapat menyediakan kelas pengajian yang lebih tinggi untuknya. Kecacatan yang dialaminya juga menyebabkan keluarganya agak keberatan untuk membenarkan beliau meneruskan pengajian di madrasah lain. Berikutan itu, apabila tidak dapat bersekolah untuk sementara waktu, beliau mengambil keputusan untuk membuka perniagaan membeli getah bersama seorang rakan kongsi.

Ketika tercetusnya Perang Dunia Kedua, keluarga Zulkifli Muhammad berpindah semula ke Kuala Kangsar, Perak. Beliau kemudian meneruskan pengajian di Madrasah Idrisiyyah, Kuala Kangsar, Perak dari tahun 1943 hingga 1945. Pada tahun 1947, beliau berhasrat untuk melanjutkan pelajaran di kelas pengajian tinggi agama di Maahad al-Ihya' al-Sharif, Gunung Semanggol,

³ Mohammad Redzuan Othman, "Perjuangan Politik Zulkifli Muhammad (1927-1964)," dalam *Perak Dahulu dan Sekarang*, ed. Adnan Nawang (Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia, 1988), 108.

⁴ "Detik-detik Kehidupan," 26, SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

⁵ Mokhtar Petah, *Zulkifli Muhammad: Pelopor Angkatan Islam di Malaysia* (Subang Jaya: Penerbitan Tra-Tra, 1983), 7.

Perak. Namun begitu, hasrat tersebut tidak tercapai kerana hanya beliau sahaja yang layak menyertai kelas tersebut, sekali gus menyebabkan pihak madrasah membatalkan perancangan untuk membuka kelas tersebut.

Hasrat beliau untuk meningkatkan ilmu pengetahuan, khususnya ilmu agama, disambut oleh Ismail Hamzah, Mufti Perak ketika itu, dengan cadangan agar beliau melanjutkan pelajaran di Universiti al-Azhar, Mesir.⁶ Meskipun terpaksa berdepan dengan pelbagai cabaran dan ujian dalam menuntut ilmu, namun minat yang mendalam terhadap ilmu agama telah menguatkan lagi semangat beliau untuk menyambung pengajian ilmu agama di Universiti al-Azhar, Kaherah.

Menyambung Pengajian di Mesir

Pada tahun 1947, Zulkifli Muhammad telah melanjutkan pelajaran di Universiti al-Azhar dalam bidang syariah.⁷ Namun begitu, minat yang mendalam terhadap bidang pendidikan menyebabkan Zulkifli Muhammad dan dua orang sahabatnya iaitu Yusuf Zaki Yacob dan Fauzi Abbas mengambil keputusan untuk memasuki Universiti Amerika di Kaherah dalam bidang pendidikan.⁸ Pada tahun 1952, beliau telah diterima masuk ke Fakulti Pendidikan, Universiti Amerika di Kaherah.⁹

Zulkifli Muhammad juga melibatkan diri dalam pertubuhan pelajar Melayu ketika melanjutkan pelajaran di Mesir. Beliau pernah dilantik sebagai Yang Dipertua Persekutuan Putera-putera Semenanjung (PPS), iaitu sebuah pertubuhan pelajar Melayu di

⁶ Redzuan, "Perjuangan Politik Zulkifli Muhammad," 109.

⁷ "Cenderamata Mengenang Zulkifli Muhammad," 26, SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

⁸ Yusuf Zaki Yacob merupakan bekas ketua pengarang majalah *Dian* yang diterbitkan di Kota Bharu, Kelantan. Fauzi Abbas pula merupakan seorang pelajar Melayu dari Indonesia yang menuntut ilmu di Mesir. Lihat Ismail Awang, *Zulkifli Muhammad: Sejarah dan Karyanya* (Kota Bharu: Mahligai Press, 1981), 8.

⁹ Pendaftar Universiti Amerika di Kaherah, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 1 Februari 1952, SP 19/12 Keluarga, Jilid I, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur. Walau bagaimanapun, Zulkifli hanya sempat belajar di sana selama tiga semester sahaja, iaitu dari tahun 1950 hingga akhir bulan Januari 1952. Lihat Pendaftar Universiti Amerika di Kaherah, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 19 Ogos 1954, SP 19/12 Keluarga, Jilid I, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

Mesir yang berusaha untuk menjaga kebajikan pelajar Melayu di Kaherah dari tahun 1949 hingga 1950.¹⁰ Beliau juga merupakan seorang pelajar yang begitu prihatin terhadap kebajikan pelajar Melayu di Kaherah yang tidak mempunyai kemudahan tempat tinggal yang selesa dan mencukupi.

Pada tahun 1948, beliau pernah dilantik sebagai Ketua Jawatankuasa Rumah Melayu, sebuah jawatankuasa di bawah PPS yang berusaha memohon derma daripada orang ramai bagi membina Rumah Melayu, iaitu asrama khusus untuk pelajar Melayu di Kaherah. Pada 1 April 1948, Zulkifli Muhammad selaku Ketua Jawatankuasa Rumah Melayu PPS pernah memohon bantuan derma bagi pembinaan Rumah Melayu daripada Menteri Besar Johor.¹¹ Beliau tetap meneruskan perjuangan untuk menubuhkan Rumah Melayu setelah dilantik sebagai Yang Dipertua PPS.¹² Kesungguhan beliau memperjuangkan penubuhan Rumah Melayu menunjukkan bahawa beliau sangat komited dalam menjaga kebajikan pelajar Melayu di Mesir.

Kepimpinan Zulkifli Muhammad dalam bidang politik mula terserlah semasa beliau masih lagi melanjutkan pelajaran di Mesir. Beliau pernah menyertai Jam'iyah al-Shubbān al-Muslimīn pimpinan Muḥammad Ṣāliḥ Ḥarb Bāshā di Mesir. Beliau juga bergiat aktif dalam Persatuan Kemerdekaan Indonesia bagi membantu rakyat Indonesia yang baru mencapai kemerdekaan daripada Belanda.¹³ Semasa belajar di Mesir, Zulkifli Muhammad juga pernah terlibat dalam kegiatan Lembaga Pembela Malaya (LPM) atau *League of Defenders of Malaya* yang telah ditubuhkan oleh pelajar Melayu di Mesir. Penubuhan LPM adalah lanjutan daripada mesyuarat agung yang telah dianjurkan oleh Jam'iyah al-Shubbān al-Muslimīn pada bulan Januari 1948. Dalam mesyuarat tersebut, ahli persatuan tersebut sebulat suara bersetuju

¹⁰ Puteh H. Ishak, "Prof. Zulkifli dan Perjuangannya," 18, SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

¹¹ Persatuan Putera-putera Semenanjung (PPS), Surat kepada Menteri Besar Johor, 1 April 1948, SUK Tr. 617/1948 Persatuan Melayu Mesir, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

¹² Zulkifli Muhammad, Surat kepada Yang Dipertua Persatuan Ahli-ahli Mesyuarat Melayu, 1 April 1950, SUK Tr. 617/1948 Persatuan Melayu Mesir, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

¹³ Mokhtar, *Zulkifli Muhamad*, 23.

untuk membentuk LPM serta melantik Zulkifli Muhammad yang baru tiba di Mesir sebagai Presiden LPM.

Matlamat penubuhan LPM ialah bagi mengambil bahagian dalam politik, selain menganjurkan perjuangan untuk mendapatkan kemerdekaan sepenuhnya bagi Tanah Melayu. Mesyuarat Agung LPM yang pertama pula dipengerusikan oleh beliau, dan telah diadakan pada pertengahan bulan Februari 1948. Resolusi utama yang telah dicapai dalam mesyuarat tersebut ialah LPM akan bekerjasama dengan pertubuhan politik di Tanah Melayu yang mempunyai dasar politik yang sama.¹⁴ Hal ini menunjukkan bahawa LPM di bawah kepimpinan Zulkifli Muhammad mula menunjukkan kecenderungan untuk bergiat aktif dalam bidang politik.

Pada bulan Mac 1948, LPM berhubung dengan beberapa pertubuhan belia di luar negara, namun tidak mendapat sebarang jawapan. LPM juga dilaporkan telah berhubung dengan parti-parti politik di Mesir, malah dilaporkan cuba memulakan dan meneruskan perhubungan dengan beberapa pertubuhan di Mesir, khususnya Ikhwan al-Muslimin. Selain Ikhwan al-Muslimin, LPM juga telah menjalankan kerjasama yang erat dengan beberapa pertubuhan Islam seperti Parti Masyumi dari Indonesia, dan Hizbul Muslimin yang baru ditubuhkan di Tanah Melayu.¹⁵

Penglibatan segelintir pelajar Melayu yang agak aktif dalam aktiviti berbau politik menyebabkan satu laporan berkenaan kegiatan pelajar Melayu di Timur Tengah, termasuklah di Mesir, telah dihantar oleh perisik British kepada beberapa pegawai kanan British di Tanah Melayu pada bulan Januari 1950.¹⁶ Menurut

¹⁴ *Political Intelligence Journal* 5 (15 March 1948), 138, CO 537/3751 Malaya, Political Intelligence Journals, The National Archives, London.

¹⁵ *Political Intelligence Journal* 6 (31 March 1948), 180, CO 537/3751 Malaya, Political Intelligence Journals, The National Archives, London. Hizbul Muslimin juga dilaporkan mempunyai hubungan yang cukup rapat dengan Parti Masyumi dari Indonesia, malah perbelanjaan Hizbul Muslimin juga dilaporkan telah dibiayai oleh Parti Masyumi. Lihat *Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence* (1 September 1948), 2, CO 537/3754 Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence, The National Archives, London.

¹⁶ Mereka terdiri daripada Pesuruhjaya Tinggi Persekutuan Tanah Melayu (PTM), Ketua Setiausaha PTM, Setiausaha Pertahanan PTM, Pegawai Perhubungan Keselamatan PTM, dan Cawangan Khas Singapura. Lihat *Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence* 1/50 (25 January 1950),

British, LPM pernah menjalinkan hubungan dengan penasihat Parti Kebangsaan Melayu Malaya (PKMM), Burhanuddin al-Helmy. Perjuangan LPM dilaporkan bercorak nasionalis dan anti British, namun tidak menyokong perjuangan komunis.

Meskipun Setiausaha LPM disyaki sebagai penyokong Hizbul Muslimin, namun beliau tidak menyedari tentang pengaruh komunis yang wujud dalam Hizbul Muslimin. LPM juga disyaki telah terpengaruh dengan ajaran Islam dari Timur Tengah yang bersifat “ortodoks” iaitu perjuangan islah yang telah digerakkan oleh Jamāl al-Dīn al-Afghānī di Mesir, selain terdedah kepada perjuangan Liga Arab. British juga berpendapat bahawa aktiviti pelajar Melayu yang baru pulang dari Kaherah dan Timur Tengah perlu sentiasa dipantau.¹⁷

Menjelang tahun 1950, Zulkifli Muhammad mula mengalami masalah kesihatan yang agak serius sehingga menyebabkan beliau beberapa kali dimasukkan ke hospital di Mesir akibat sakit perut, sakit buah pinggang dan selesema. Melihat kepada tahap kesihatannya yang semakin merosot, beliau akhirnya mengambil keputusan untuk kembali ke tanah air bagi mendapatkan rawatan setelah mendapat nasihat daripada keluarganya. Zulkifli Muhammad akhirnya kembali ke tanah air dengan menaiki kapal terbang pada tahun 1952.¹⁸

Berkhidmat di Kolej Islam Malaya, Klang

Sekembalinya ke Tanah Melayu, beliau telah dirawat di hospital selama lapan bulan iaitu dua bulan di Hospital Ipoh akibat sakit buah pinggang, manakala enam bulan lagi di Hospital Kuala Kangsar akibat patah tulang kaki.¹⁹ Namun begitu, masalah kesihatan yang beliau alami tidak pernah mematahkan kesungguhan beliau untuk berkhidmat kepada Islam dan umat Islam. Setelah sembuh daripada penyakit dan kecederaan tersebut,

2, FO 371/84483 Pan-Malayan Review No. 1/50 of 29.1.50, The National Archives, London.

¹⁷ *Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence* 2/48 (1 October 1948), 9, CO 537/3754 Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence, The National Archives, London.

¹⁸ Redzuan, “Perjuangan Politik Zulkifli Muhammad,” 115-6.

¹⁹ “Detik-detik Kehidupan,” 26.

Zulkifli Muhammad telah dilantik secara rasmi sebagai Setiausaha Kolej Islam Malaya pada bulan Januari 1955.²⁰

Zulkifli Muhammad juga merupakan seorang sarjana yang berpegang kepada falsafah pendidikan Islam. Sewaktu menyampaikan ucapan ketika perasmian Kolej Islam Malaya, beliau menegaskan bahawa falsafah pendidikan Islam perlu berteraskan kepada pemahaman bahawa hidup dan mati seseorang hanya untuk Allah, sekali gus menuntut penekanan kepada aspek berfikir dan bekerja yang juga perlu diberi perhatian, selain aspek ibadah.²¹ Hal ini menunjukkan bahawa beliau merupakan seorang pemikir yang cuba melihat konsep pendidikan Islam dalam skop yang lebih luas, iaitu meliputi pelbagai aspek kehidupan seharian seperti bekerja dan berfikir.

Sebagai Setiausaha Kolej Islam Malaya, beliau juga bertanggungjawab untuk menguruskan pengambilan pelajar baru. Pada 26 Mei 1955, Zulkifli Muhammad memaklumkan bahawa 30 orang pelajar baru akan memulakan pengajian di Kolej Islam Malaya pada bulan Oktober 1955, dan ujian kemasukan pula akan dijalankan pada bulan Jun 1955. Ketika itu, terdapat 35 orang pelajar sedang mendapat latihan di kolej tersebut untuk menjadi guru, kadi dan pendakwah.²² Pada tahun 1957, Zulkifli Muhammad telah dilantik pula sebagai Pensyarah Kolej Islam Malaya dan ditugaskan untuk mengajar subjek Kesusasteraan Melayu, Tatanegara, Perundangan Islam dan Kesusasteraan Arab.²³

Dalam pada itu, atas asas ketinggian ilmu dan kepakarannya dalam ilmu agama, Universitas Sawerigading di Jakarta, Indonesia telah menganugerahkan gelaran Profesor kepada Zulkifli

²⁰ Circle Special Branch, Kuala Krai, Ulu Kelantan, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 24 Januari 1955, SP 19/12 Keluarga, Jilid I, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur. Zulkifli juga pernah ditemu duga oleh Pengetua Kolej Islam Malaya, Abdul Jalil bin Hassan bagi jawatan Setiausaha Kolej Islam Malaya pada 23 Ogos 1954. Lihat Abdul Jalil Hassan, "Sepatah Kata Pengetua," 4, SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

²¹ Zulkifli Muhammad, "Pendidikan dan Mendidik," dalam *Zulkifli Muhammad: Sejarah dan Karyanya*, ed. Ismail Awang (Kota Bharu: Mahligai Press, 1981), 16-7.

²² "30 Places in College for Kathis," *The Straits Times*, 26 May 1955, 8.

²³ Mokhtar, *Zulkifli Muhamad*, 42.

Muhammad pada 15 Julai 1957.²⁴ Hal ini menunjukkan bahawa kesibukan beliau sebagai Setiausaha Kolej Islam Malaya tidak pernah menghalang beliau untuk bergiat aktif dan memajukan diri dalam bidang akademik sebagai Pensyarah di kolej tersebut, bahkan ketinggian ilmu beliau turut mendapat pengiktirafan daripada universiti luar negara.

Zulkifli Muhammad turut terlibat dalam perjuangan bagi memartabatkan kegiatan intelektual dalam kalangan masyarakat Melayu, termasuklah menyampaikan ceramah kepada orang ramai. Antaranya, pada 9 Februari 1955, Zulkifli Muhammad pernah merancang penubuhan Pusat Didikan Wanita Islam. Cadangan tersebut telah dikemukakan kepada Mohammad Saghir dari Dār al-Ma‘ārif Waṭaniyyah, sebuah institusi pendidikan agama Islam di Kepala Batas, Pulau Pinang.²⁵ Pada 10 Mac 1955, Zulkifli Muhammad telah dijemput untuk menyampaikan ceramah bertajuk “Pendidikan di Sisi Islam” di Sekolah Melayu Princess Road, Kuala Lumpur pada 18 Mac 1955 sempena program Latihan Bermasyarakat untuk Guru-guru Melayu.²⁶

Zulkifli Muhammad juga terlibat secara aktif dalam pertubuhan belia semasa berkhidmat di Kolej Islam Malaya. Antaranya, pada 19 Julai 1957, Zulkifli Muhammad sekali lagi telah dilantik sebagai Penasihat Persatuan Muslim, Maktab Pertanian Malaya.²⁷ Kemudian, pada 28 Julai 1957, beliau pernah diundang untuk menyampaikan ceramah bertajuk “Pemuda di dalam Masyarakat” sempena Mesyuarat Agung Persatuan Pemuda Kampung Dato’ Keramat, Kuala Lumpur.²⁸ Zulkifli Muhammad juga pernah terlibat secara aktif dalam persatuan kesusasteraan.

²⁴ Puteh, “Prof. Zulkifli dan Perjuangannya,” 18.

²⁵ Terdapat tiga dasar utama bagi penubuhan Pusat Didikan Wanita Islam iaitu keislaman, keperempuanan dan kemasyarakatan. Cadangan tersebut telah dikemukakan sempena penubuhan Taman Asuhan Wanita Islam di Bukit Mertajam, Pulau Pinang. Lihat Zulkifli Muhammad, Surat kepada Mohammad bin Azam, 9 Februari 1955, SP 19/8 Pelajaran, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

²⁶ Abdul Shukur Ayob, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 10 Mac 1955, SP 19/8 Pelajaran, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

²⁷ Setiausaha Persatuan Muslim Maktab Pertanian Malaya, Surat kepada Zulkifli Muhammad,” 19 Julai 1957, SP 19/8 Pelajaran, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

²⁸ Hassan Ahmad, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 19 Julai 1957, SP 19/2 Belia, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

Pada tahun 1957, beliau pernah dilantik sebagai Penasihat Kesatuan Persuratan Penuntut-penuntut Melayu Selangor.²⁹ Penglibatan beliau dalam pelbagai kegiatan persatuan ternyata memberikan pengalaman yang berharga dalam perjuangan politiknya, khususnya pendedahan kepada semangat kerja berpasukan yang sangat penting bagi menentukan kejayaan seseorang dalam perjuangan politik.

Ketika masih berkhidmat di Kolej Islam Malaya, Zulkifli Muhammad juga terlibat dalam perjuangan bagi memartabatkan kedudukan sekolah agama, khususnya sekolah agama rakyat di Tanah Melayu. Pada tahun 1956, satu memorandum Kongres Guru-guru Sekolah Agama Rakyat Se-Malaya yang memuatkan beberapa usul bagi memartabatkan kedudukan sekolah agama rakyat dan Kolej Islam Malaya juga telah diserahkan kepada Zulkifli Muhammad.³⁰ Minat dan kepimpinan Zulkifli Muhammad terhadap bidang politik juga terserlah semasa beliau masih berkhidmat di Kolej Islam Malaya, Klang. Pada 1 Oktober 1955, Zulkifli Muhammad pernah dijemput oleh sebuah pertubuhan pelajar yang dikenali sebagai Putera-puteri Negara Gombak untuk menyampaikan ceramah bertajuk “Politik di dalam Islam” di Rumah Pendidikan Am Setapak yang terletak di Gombak, Selangor pada 22 Oktober 1955.³¹ Pengalaman menyampaikan ceramah bercorak politik bukan sahaja memberikan pendedahan awal kepada beliau dalam perjuangan politik, tetapi juga menjadi platform dalam menyebarkan pemikiran politik beliau.

Memperjuangkan Politik Berteraskan Islam

Penglibatan awal Zulkifli Muhammad dalam bidang politik bermula sebelum beliau melanjutkan pelajaran di Mesir lagi. Beliau pernah terlibat dalam perjuangan UMNO di bawah pimpinan Onn Jaafar bagi menentang penubuhan Malayan Union pada tahun 1946. Sekembalinya ke Tanah Melayu dari Mesir pada

²⁹ Abd. Rahman Md. Amin, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 6 Jun 1957, SP 19/8 Pelajaran, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

³⁰ Hasan Adli Arshad (Setiausaha Majlis Pelajaran Kongres Sekolah-sekolah Agama), Surat kepada Zulkifli Muhammad, 30 Ogos 1956, SP 19/8 Pelajaran, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

³¹ Rukayah Ahmad (Setiausaha Panitia Jemputan), Surat kepada Zulkifli Muhammad, 11 Oktober 1955, SP 19/8 Pelajaran, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

tahun 1951, beliau telah menjadi anggota UMNO kerana ketika itu hanya UMNO sahaja menjadi satu-satunya parti yang bergerak aktif di Kuala Kangsar, Perak. Pada tahun 1954, beliau pernah ditawarkan jawatan Setiausaha Agong UMNO. Namun begitu, beliau telah menolak jawatan tersebut kerana merasakan tenaganya lebih diperlukan dalam kegiatan lain, khususnya dalam perjuangan memartabatkan pendidikan Islam.³²

Walaupun telah kembali ke Tanah Melayu, keinginan Zulkifli Muhammad untuk melanjutkan pengajian tidak pernah padam. Pada bulan Ogos 1954, beliau pernah memohon untuk melanjutkan pengajian di Wolsey Hall, Oxford, England secara jarak jauh dalam bidang undang-undang.³³ Pada bulan Oktober 1954, beliau juga pernah memohon untuk melanjutkan pelajaran di University of London dalam bidang yang sama.³⁴ Hasrat beliau untuk melanjutkan pengajian dalam bidang undang-undang juga mempunyai kaitan dengan minatnya yang mendalam terhadap bidang politik kerana kebanyakan ahli politik ketika itu mempunyai kelulusan dalam bidang undang-undang.

Zulkifli Muhammad menyertai PAS pada tahun 1955 apabila UMNO bergabung dengan MCA (Malayan Chinese Association) dan MIC (Malayan Indian Congress) untuk membentuk Parti Perikatan. Perpindahan ke dalam PAS tersebut juga berkait rapat dengan prinsip beliau bahawa Islam tidak akan terbela sekiranya kuasa pemerintahan tidak berada sepenuhnya dalam tangan umat Islam.³⁵ Zulkifli Muhammad juga pernah menghadiri Kongres Pemuda Melayu Malaya pada bulan April 1955 anjuran Persatuan

³² Redzuan, "Perjuangan Politik Zulkifli," 118-9.

³³ Pengarah Pelajaran Wolsey Hall, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 11 Ogos 1954, SP 19/12 Keluarga, Jilid I, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur. Namun begitu, permohonan Zulkifli berhadapan dengan masalah setelah beliau tidak mempunyai kelayakan yang mencukupi untuk melanjutkan pelajaran dalam bidang undang-undang kerana tidak mempunyai kelulusan dalam bahasa Latin, dan kelayakan matrikulasi. Lihat Pengarah Pelajaran Wolsey Hall, Surat kepada Zulkifli Muhammad, 30 September 1954, SP 19/12 Keluarga, Jilid I, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

³⁴ Zulkifli Muhammad, Surat kepada Pendaftar Luar University of London, 7 Oktober 1954, SP 19/12 Keluarga, Jilid I, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

³⁵ Redzuan, "Perjuangan Politik Zulkifli," 119.

Melayu Semenanjung (PMS) dan Parti Negara.³⁶ Beliau kemudian telah dilantik sebagai Ketua Bahagian Politik dalam kongres tersebut.³⁷ Beliau mula terlibat secara serius dalam PAS setelah dipilih mewakili PAS dalam Pilihan Raya Umum 1955 di kawasan Selangor Tengah, iaitu di Klang, Selangor.³⁸ Beliau yang mewakili PAS menentang calon Parti Perikatan, Lee Eng Teh dan calon Parti Negara, Atan Chik bin Leng Keng dalam Pilihan Raya Umum 1955 yang berlangsung pada 27 Julai 1955.³⁹

Pada peringkat awal, Zulkifli Muhammad diramalkan tidak berhadapan dengan masalah untuk memenangi kerusi tersebut melihat kepada karisma, kemahiran berdebat dan pengaruh beliau dalam media massa.⁴⁰ Namun begitu, Zulkifli Muhammad tewas kepada calon Parti Perikatan, Lee Eng Teh yang menang dengan majoriti 4,341 undi.⁴¹ Zulkifli Muhammad kemudian telah dilantik

³⁶ N. J. Funston, "The Origin of Parti Islam Se Malaysia," *Journal of Southeast Asian Studies* 7, no. 1 (1976), 68.

³⁷ Puteh, "Prof. Zulkifli dan Perjuangannya," 17.

³⁸ Pemilihan Zulkifli Muhammad sebagai calon PAS di kawasan Selangor Tengah juga menimbulkan sedikit kontroversi selepas Timbalan Presiden UMNO Bahagian Klang, Ismail Abdul Hamid disyaki menjadi pencadang kepada Zulkifli Muhammad untuk bertanding di kawasan tersebut atas tiket PAS. Tindakan tersebut akhirnya menyebabkan Ismail Abdul Hamid telah dipecat setelah didapati terlibat dalam proses penamaan calon dan kempen parti pembangkang sebagai pencadang dan penyokong. Lihat "UMNO Expels Another Man," *The Straits Times*, 23 July 1955, 4.

³⁹ "People and Parties in the Polls," *The Straits Times*, 16 June 1955, 2. Ketika itu, Zulkifli Muhammad baru berusia 28 tahun berbanding calon Parti Perikatan, Lee Eng Teh yang berumur 46 tahun dan calon Parti Negara, Atan Chik bin Leng Keng yang berumur 44 tahun.

⁴⁰ Zambry Abd. Kadir, "Religion and Politics: The Search for Political Legitimacy of the Pan-Islamic Party of Malaysia" (Disertasi Doktor Falsafah, Temple University, Philadelphia, 1996), 230.

⁴¹ "Results Up to 3 A.M.," *The Straits Times*, 28 July 1955, 1. Lee Eng Teh berjaya memperoleh 5,652 undi, Zulkifli Muhammad memperoleh 1,711 undi, manakala Atan Chik bin Lengeng hanya memperoleh 839 undi. Lihat "How the People Voted," *The Straits Times*, 29 July 1955, 7. Menurut Zambry Ab. Kadir, kekalahan Zulkifli Muhammad dan calon-calon PAS yang lain dalam pilihan raya tersebut sudah dijangka lebih awal disebabkan beberapa faktor. Pertama, pendaftaran PAS hanya disahkan sehari sebelum hari penamaan. Kedua, struktur organisasi PAS agak lemah kerana baru berada pada tahap awal penubuhan. Ketiga, masyarakat Melayu masih terpesona dengan kejayaan UMNO memberikan kemerdekaan kepada Tanah Melayu. Keempat, UMNO juga menggunakan pendekatan bahawa perjuangan UMNO juga bermatlamatkan agama, malah kerjasama dengan parti lain dalam Parti

sebagai Timbalan Yang Dipertua PAS pada Persidangan Delegasi Tahunan PAS di Kelab Sultan Sulaiman, Kuala Lumpur pada 27 Disember 1956.⁴² Kekalahan beliau dalam Pilihan Raya Umum 1955 menunjukkan bahawa sokongan majoriti pengundi ketika itu masih berpihak kepada Parti Perikatan yang dilihat mampu mentadbir Tanah Melayu dengan baik, berbanding perjuangan PAS yang ketika itu dilihat masih kabur dan kurang dikenali kerana baru ditubuhkan.

Seterusnya, pada tahun 1959, Zulkifli Muhammad telah meletakkan jawatan sebagai Setiausaha merangkap Pensyarah Kolej Islam Malaya bagi membolehkan beliau bergiat aktif dalam bidang politik. Tindakan tersebut diambil berikutan pemilihan beliau sebagai Timbalan Yang Dipertua PAS, dan keinginan beliau untuk bertanding di Parlimen Bachok, Kelantan atas tiket PAS.⁴³ Walaupun pernah mengalami kekalahan dalam Pilihan Raya Umum 1955, namun ketinggian ilmu, karisma dan kepimpinannya berjaya menarik perhatian ahli-ahli PAS untuk melantik beliau sebagai Timbalan Yang Dipertua PAS bagi mengukuhkan kedudukan PAS yang baru menceburi arena politik.

Pada Pilihan Raya Umum 1959, Zulkifli Muhammad berjaya memenangi kerusi Parlimen Bachok mengalahkan calon Parti Perikatan, Nik Mohamed Ali dengan majoriti 10,119 undi.⁴⁴ Menjelang Pilihan Raya Umum 1964, terdapat ura-ura bahawa beberapa pemimpin tertinggi pembangkang akan bertanding di beberapa kawasan Parlimen di Perak, termasuklah Zulkifli

Perikatan adalah untuk sementara waktu bagi memujuk British agar memberikan kemerdekaan kepada Tanah Melayu. Lihat Zambry, "Religion and Politics," 230.

⁴² Dalam persidangan tersebut, Burhanuddin al-Helmy telah dipilih sebagai Yang Dipertua PAS. Lihat "Burhanuddin is Chosen to Lead the New Islamic Party," *The Straits Times*, 27 December 1956, 8.

⁴³ Dalam Pilihan Raya Umum 1959, PAS menghantar 70 orang calon untuk bertanding di peringkat Parlimen. Lihat "Opposition Parties Put Up More Men," *The Straits Times*, 14 July 1959, 1. Zulkifli juga merupakan salah seorang daripada empat calon PAS di Kelantan yang bukan merupakan penduduk Kelantan. Lihat "Tengku Files Papers Early at Kuala Kedah," *The Straits Times*, 16 July 1959, 6.

⁴⁴ "How They Lined Up to Back Tengku," *The Straits Times*, 20 August 1959, 1. Dalam pilihan raya tersebut, Zulkifli Muhammad berjaya memperoleh 13,880 undi, manakala Nik Mohamed Ali hanya memperoleh 3,761 undi. Lihat "All the Federal Election Results," *The Singapore Free Press*, 20 August 1959, 9.

Muhammad.⁴⁵ Namun begitu, beliau sekali lagi bertanding di kawasan Parlimen Bachok.⁴⁶ Beliau akhirnya berjaya mengekalkan kerusi Parlimen tersebut dengan majoriti 4,381 undi.⁴⁷

Kepimpinan Zulkifli Muhammad juga terserlah semasa bertugas sebagai Timbalan Yang Dipertua PAS. Beliau diakui oleh pemimpin kerajaan dan pembangkang sebagai seorang pemidato yang hebat di Parlimen, malah pernah berucap selama empat jam berturut-turut ketika membahaskan usul *Malaysia Bill* di Parlimen pada 19 Ogos 1963.⁴⁸ Zulkifli Muhammad juga dianggap sebagai pemimpin PAS pertama yang terlibat dalam hampir semua perbahasan Parlimen.⁴⁹ Selain pendebat yang hebat, beliau juga merupakan seorang Ahli Parlimen yang tegas.⁵⁰ Beliau juga dianggap sebagai,

*... an out-spoken critic on Alliance Government on matters relating to Malay interests. He advocates greater participation by Malays in commerce and industry, and greater opportunities for promotion in the Armed Forces for Malays.*⁵¹

Kehebatan beliau berpidato dan ketegasan yang dimiliki oleh Zulkifli Muhammad dalam perbahasan Parlimen bukan sahaja membantu PAS dalam menyusun agenda perjuangan yang lebih

⁴⁵ "Razak to Settle Row over Seats," *The Straits Times*, 19 March 1964, 7.

⁴⁶ Dalam Pilihan Raya Umum 1964, Zulkifli Muhammad bertanding atas tiket PAS menentang calon Parti Perikatan, Hassan Mohamed di Parlimen Bachok. Hassan merupakan seorang bekas editor sebuah agensi bahasa dan kesusasteraan di Kuala Lumpur. Menjelang pilihan raya tersebut, Hassan pernah mengkritik strategi PAS yang menerbitkan risalah yang memuatkan logo PAS sebagai, "*the party of God... the Prophet [Muhammad] is our leader.*" Menurut Hassan, PAS tidak pernah menggunakan strategi tersebut dalam Pilihan Raya Umum 1959, namun kini PAS mula terarah kepada strategi bagi memaparkan PAS sebagai sebuah parti Islam. Lihat "The Party of God," *The Straits Times*, 15 April 1964, 1.

⁴⁷ "The Task That Lies Ahead in Kelantan," *The Straits Times*, 29 April 1964, 10.

⁴⁸ Lihat kandungan ucapan beliau dalam *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. V, No. 12, 19 August 1963* (Kuala Lumpur: Government Press, 1964), 1236-1278.

⁴⁹ Vic Nagayam, "Opposition Leaders Keep the Government on its Toes," *The Straits Times*, 2 November 1963, 8.

⁵⁰ Zambry, "Religion and Politics," 272.

⁵¹ Zambry, "Religion and Politics," 272.

efektif, tetapi juga berjaya menarik sokongan orang ramai terhadap perjuangan PAS.

Dalam perbahasan Parlimen yang berlangsung pada 23 April 1960, Zulkifli Muhammad menegaskan bahawa perjuangan PAS menentang keras fahaman dan gerakan komunis yang jelas bertentangan dengan ajaran Islam.⁵² Pada 25 April 1960, beliau bukan sahaja mengkritik tindakan seorang menteri kabinet yang menuduh PAS cuba melengah-lengahkan undang-undang pencegahan komunis, bahkan menyindir menteri tersebut yang dilihat cuba menonjolkan semangat keislamannya.⁵³ Pada 16 Mei 1960, Zulkifli Muhammad telah mengkritik kenyataan Tunku Abdul Rahman bahawa PAS telah meletakkan calonnya untuk bertanding di Parlimen Kampar, Perak bagi memecahkan undi Melayu di Parlimen tersebut. Beliau menegaskan bahawa PAS bercadang untuk bertanding di Parlimen Kampar dan kawasan Dewan Undangan Negeri Gerik, Perak kerana merasakan calon PAS berpeluang untuk menang di kawasan tersebut.⁵⁴ Hal ini menunjukkan kelantangan dan ketegasan Zulkifli Muhammad dalam membela perjuangan PAS, selain keyakinan tinggi yang ditunjukkan oleh beliau terhadap kemampuan calon PAS.

Pada 20 Julai 1960, Zulkifli Muhammad selaku Timbalan Yang Dipertua PAS menegaskan bahawa usaha sedang dijalankan bagi menyelesaikan perselisihan dalam PAS Terengganu tanpa menjejaskan PAS atau kerajaan pusat.⁵⁵ Pada 28 Oktober 1961, beliau selaku Timbalan Yang Dipertua PAS menegaskan bahawa Menteri Besar Terengganu akan meminta Sultan Terengganu untuk membubarkan Dewan Undangan Negeri (DUN), seterusnya mengadakan semula pilihan raya jika kerajaan Terengganu

⁵² *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. II, No. 4, 23 April 1960* (Kuala Lumpur: Government Press, 1961), 411.

⁵³ *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. II, No. 4, 23 April 1960* (Kuala Lumpur: Government Press, 1961), 491.

⁵⁴ "PMIP to Tengku: We Plan to Win Election," *The Straits Times*, 16 May 1960, 8.

⁵⁵ "PMIP Acts to Bridge Terengganu Party Rift," *The Straits Times*, 20 July 1960, 16. Ketika itu Zulkifli sedang dalam perjalanan pulang dari Terengganu selepas selesai membuat penyiasatan awal berhubung krisis yang sedang melanda PAS Terengganu.

pimpinan PAS berhadapan undi tidak percaya dalam mesyuarat DUN.⁵⁶

Kekalahan beberapa kerusi Parlimen di Kelantan yang merupakan kubu kuat PAS sebelum ini dalam Pilihan Raya Umum 1961 turut mendapat perhatian Zulkifli Muhammad. Pada 24 Mei 1961, Zulkifli Muhammad selaku Timbalan Yang Dipertua PAS telah dilantik sebagai Pengerusi Jawatankuasa Khas bagi menyoiasat kekalahan kerusi Parlimen Pasir Mas dan Parlimen Pasir Puteh serta Dewan Undangan Negeri Machang meskipun PAS sebelum itu amat yakin dapat mempertahankan kerusi Parlimen tersebut dalam Pilihan Raya Umum 1959.⁵⁷ Meskipun tidak berjaya memenangi semula kesemua kerusi Parlimen dan DUN tersebut pada Pilihan Raya Umum 1964, namun calon PAS, Abdul Samad Gul Ahmad Mianji berjaya memenangi kerusi Parlimen Pasir Mas.⁵⁸ Pada 19 Oktober 1962, Zulkifli Muhammad turut menghadiri ceramah politik anjuran PAS yang telah diadakan di Tanjong Besar, Kuala Lipis, Pahang yang merupakan kubu kuat UMNO. Sedikit kekecohan berlaku dalam ceramah tersebut yang dihadiri hampir 300 orang pengunjung selepas penyokong PAS didakwa telah mengayunkan kapak kepada penyokong UMNO, malah Zulkifli Muhammad sendiri telah diejek oleh penyokong UMNO setelah beliau dengan lantang telah mengkritik pemimpin Parti Perikatan.⁵⁹

Pada 27 Ogos 1963, Zulkifli Muhammad turut mengkritik amaran Tunku Abdul Rahman yang akan mengambil tindakan terhadap pemimpin pembangkang yang bersikap melampau ketika

⁵⁶ Konflik dalam kerajaan Terengganu pimpinan PAS bermula selepas tiga orang ADUN PAS dan Parti Negara bertindak menyertai Parti Perikatan. Lihat "Fresh Election if PMIP is Defeated," *The Straits Times*, 28 October 1961, 11.

⁵⁷ Seorang jurucakap PAS menegaskan bahawa kekalahan tiga kerusi Parlimen tersebut kemungkinan besar disebabkan beberapa masalah, khususnya penyingkiran antara 100 hingga 600 orang bekas pengundi yang tidak disenaraikan dalam daftar pengundi bagi setiap Parlimen. Lihat "PMIP Inquest on Defeat in 3 Strongholds in Kelantan," *The Straits Times*, 24 May 1961, 7.

⁵⁸ "UMNO May Not Contest Pasir Mas by-election Next Month," *The Straits Times*, 14 July 1967, 5.

⁵⁹ Kekecohan tersebut juga didakwa berpunca daripada tindakan Ketua Pemuda PAS, Yazid Jaafar yang telah menuduh pemimpin Parti Perikatan sebagai tidak jujur dan lidah bercabang ketika berkempen bagi calon PAS di kawasan Tanjong Besar, Kuala Lipis iaitu Hussein Hijau. Lihat Tamimuddin Karim, "Hatchets Out at Election Rally," *The Straits Times*, 19 October 1962, 9.

menyampaikan ucapan.⁶⁰ Walaupun amaran tersebut jelas mengancam hak demokrasi, namun amaran tersebut tidak sekali-kali menakutkan pemimpin pembangkang kerana,

*... responsible politicians know that prison doors are always kept open for them... nobody can stop us from guiding the people of this country and advocating what is best for them.*⁶¹

Sebagai seorang lepasan universiti di Mesir yang mempunyai pengetahuan agama yang luas, Zulkifli Muhammad juga mempunyai pandangan yang jelas berkenaan kedudukan politik dalam Islam. Menurut Zulkifli Muhammad, "... Islam tidak akan dapat dipisahkan dari politik, dan politik tidak ada kalau tidak ada Islam." Tambah beliau lagi,

*... sesiapa sahaja yang mengkaji Islam, dia akan mendapati bahawa di dalam Islam itu unsur-unsur keadilan, kesejahteraan, kebahagiaan, kebijaksanaan dan pemeliharaan kepentingan umat manusia yang Islam [dan] yang bukan Islam terdapat dengan jelas dan nyata.*⁶²

Berkaitan dengan konsep nasionalisme Melayu, Zulkifli Muhammad juga berpegang kepada prinsip bahawa nasionalisme Melayu tidak boleh berpisah daripada Islam, dan politik Tanah Melayu juga mestilah berpegang kepada Islam.⁶³ Selain itu, Zulkifli Muhammad juga berpegang kepada falsafah politik bahawa, "tidak sempurna agama melainkan kita dapat kemerdekaan yang penuh untuk menjalankan undang-undang Islam."⁶⁴

Menjelang kemerdekaan Tanah Melayu pada tahun 1957, Zulkifli Muhammad juga pernah menzahirkan pandangannya berkaitan konsep kemerdekaan dalam Islam. Menurut beliau,

... salah besar hukumnya bagi orang Islam duduk di bawah penjajahan asing oleh orang yang tidak seagama dengannya. Sebab itu umat Islam adalah diwajibkan oleh Tuhannya memperjuangkan kemerdekaan bagi melepaskan dirinya dari

⁶⁰ Ucapan tersebut disampaikan oleh Tunku Abdul Rahman dalam Perhimpunan Agung UMNO pada tahun 1963, dan merujuk kepada ucapan Ahmad Boestamam yang telah ditahan.

⁶¹ "Opposition Men Reply to Tengku's Threat," *The Straits Times*, 27 August 1963, 7.

⁶² Puteh, "Prof. Zulkifli dan Perjuangannya," 18.

⁶³ Mokhtar, *Zulkifli Muhamad*, 62.

⁶⁴ Mokhtar, *Zulkifli Muhamad*, 68.

ikatan penjajahan oleh orang-orang yang tidak sekeyakinan dengannya. Jadi nyatalah bahawa memperjuangkan kemerdekaan itu bagi umat Islam, dan bagi PAS sebagai parti politik Islam bukan sahaja merupakan kewajipan politik semata-mata tetapi lebih dari itu merupakan perintah agama, perintah Tuhan yang mesti dijunjung dan dilaksanakan.⁶⁵

Menurut Zulkifli Muhammad, PAS tidak menolak kemerdekaan Tanah Melayu, tetapi menolak Perlembagaan Persekutuan yang telah digubal dan berhasrat untuk menggubal perlembagaan baru bagi Tanah Melayu berlandaskan al-Qur'an dan al-Hadith. Menurut beliau,

... sebagai sebuah parti politik yang berideologi, kita berazam hendak mengisi kemerdekaan itu dengan ideologi kita sendiri, iaitu ideologi Islam atau Islamisme. Kita percaya, dengan Islam atau ideologi Islam sahajalah negara kita dengan umat kita dapat dibawa ke arah keselamatan dan kebahagiaan yang sebenar-benarnya.⁶⁶

Perjuangan awal yang digerakkan oleh Zulkifli Muhammad bagi menegakkan syiar Islam dalam perlembagaan negara juga mendapat perhatian pemimpin PAS selepas beliau. Walaupun barisan pemimpin PAS selepas beliau tidak lagi memperjuangkan syiar Islam dalam perlembagaan negara, namun mereka giat memperjuangkan syiar Islam dalam penggubalan undang-undang di peringkat negeri seperti undang-undang penutupan aurat dan pengharaman kegiatan perjudian. Pada 1 Januari 1991, kerajaan Kelantan pimpinan PAS telah mengarahkan penutupan kedai perjudian selepas lesen perniagaan mereka tidak diperbaharui.⁶⁷ Pada tahun 2000, kerajaan Terengganu di bawah pentadbiran PAS telah memperkenalkan peraturan yang menghendaki wanita Islam di negeri itu mengenakan tudung dan pakaian yang menutup aurat.⁶⁸

Zulkifli Muhammad juga berpendapat bahawa perjuangan beliau dalam PAS bukanlah berdasarkan perjuangan kebangsaan

⁶⁵ Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS, *PAS dalam Arus Perjuangan Kemerdekaan: Esei dan Dokumen* (Kuala Lumpur: Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS Pusat, 1999), 11.

⁶⁶ Panel Pengkaji Sejarah, *PAS dalam Arus Perjuangan Kemerdekaan*, 24.

⁶⁷ "Kelantan: Perselisihan Kian Ketara," *Berita Harian*, 14 Januari 1991, 4.

⁶⁸ "Rafidah Kritik Aturan Pakaian Tudung," *Berita Harian*, 22 Mac 2000, 5.

Melayu semata-mata, tetapi juga perjuangan bagi mengukuhkan lagi kebangsaan Melayu berserta nilai-nilai Islam sebagai penyelesaian kepada setiap masalah yang dihadapi oleh Tanah Melayu ketika itu. Beliau juga berpendapat bahawa Islam tidak dapat ditegakkan di Tanah Melayu tanpa sokongan orang bukan Islam, malah orang bukan Islam juga mempunyai hak masing-masing dalam sebuah negara Islam. Oleh yang demikian, beliau pernah memberikan cadangan agar keahlian PAS turut dibuka kepada orang bukan Islam, namun cadangan beliau telah ditolak.⁶⁹

Cadangan awal yang dikemukakan oleh Zulkifli Muhammad untuk membuka keahlian PAS kepada bukan Islam mula mendapat perhatian semula tahun 1985 setelah PAS bercadang untuk membuka keahliannya kepada bukan Islam, namun kurang mendapat sambutan. Pada tahun 1999, PAS sekali lagi menyatakan hasrat mereka untuk membuka pintu kepada bukan Islam sebagai ahli PAS, meskipun cadangan tersebut mendapat kritikan segelintir pihak yang beranggapan bahawa cadangan tersebut bertujuan untuk memancing undi menjelang pilihan raya.⁷⁰ Bagi menarik sokongan bukan Islam terhadap PAS, Presiden PAS iaitu Abdul Hadi Awang akhirnya telah melancarkan Kelab Penyokong PAS di Kuala Lumpur bagi memikat hati pengundi bukan Islam pada tahun 2004.⁷¹

Berkenaan konsep negara Islam, Zulkifli Muhammad yakin bahawa pemerintahan secara Islam dapat dijalankan di Malaysia walaupun rakyatnya berbilang kaum kerana asas Islam adalah baik dan membawa rahmat kepada semua manusia. Bahkan Allah SWT yang menurunkan al-Qur'an itu sendiri bersifat Maha Mengetahui, Maha Bijaksana dan Maha Sempurna.

Menurut beliau, hukum Islam boleh dijalankan di Malaysia yang mempunyai penduduk berbilang kaum dengan memberi pertimbangan kepada hakikat bahawa wujudnya orang yang bukan Islam di Malaysia. Tambahan pula, tiada satu pun hukum Islam berkaitan negara Islam yang hanya memelihara kepentingan rakyat yang beragama Islam sahaja sebaliknya memusnahkan rakyat

⁶⁹ Mohammad Redzuan Othman, "Professor Zulkifli Muhammad: Satu Kajian tentang Riwayat Hidup dan Sejarah Perjuangan" (Latihan Ilmiah Sarjana Muda, Universiti Malaya, 1980/81), 58-59.

⁷⁰ "PAS Dilihat Cuba Pancing Undi," *Berita Harian*, 2 Jun 1999, 13.

⁷¹ *Berita Harian*, 12 Mac 2004, 1.

bukan Islam, di samping pemeliharaan terhadap kedaulatan sesebuah negara.⁷² Bagi golongan yang masih mempertikaikan pandangan bahawa pemerintahan Islam boleh dilaksanakan di negara yang berbilang kaum, beliau menjelaskan,

... bagi puak-puak yang mengatakan mustahil Islam itu cukup untuk menghadapi masalah orang-orang bukan Islam walaupun di negara Islam, sukalah kita mengingatkan bahawa al-Qur'an itu diturunkan untuk menjadi rahmat bagi sekalian alam ini, tidaklah menentukan siapa dari isi alam ini, tetapi tingkatan rahmat yang akan diberi itu tentulah menurut keadaan mereka yang mahu menerima rahmat itu.⁷³

Menurut Zulkifli Muhammad, bangsa Melayu yang merdeka tidak akan terbelah moral dan maruahnya selagi Tanah Melayu tidak diletakkan di bawah pemerintahan Islam. Hal ini kerana maruah seseorang rakyat atau satu-satunya bangsa itu bergantung sejauh mana ideologi perjuangannya, dan sebagai bangsa Melayu tentulah agama Islam menjadi tujuan hidupnya. Beliau juga menegaskan bahawa cita-cita untuk menukar corak kerajaan Tanah Melayu daripada corak kapitalis kepada corak Islam bukanlah menjadi cita-cita PAS sahaja, tetapi juga menjadi cita-cita golongan muda Islam di Tanah Melayu. Kesungguhan PAS memperjuangkan cita-cita tersebut juga menyebabkan PAS mendapat sokongan umat Islam, khususnya orang Melayu.

Walau bagaimanapun, pembentukan Tanah Melayu sebagai sebuah negara Islam bergantung kepada sejauh mana pengetahuan orang Melayu tentang akidah Islam. Oleh yang demikian, maka tidak hairanlah wujud orang Melayu yang menentang cita-cita tersebut dan menentang perjuangan PAS sebaliknya bersahabat dengan parti-parti lain meskipun perjuangan parti tersebut berlawanan dengan cita-cita dan matlamat perjuangan PAS.⁷⁴

Selaku Timbalan Yang Dipertua PAS, Zulkifli Muhammad juga pernah menjelaskan matlamat perjuangan PAS sebagaimana yang tersiar dalam majalah *Suara Islam*. Menurut Zulkifli

⁷² Ismail, *Zulkifli Muhammad*, 107-8.

⁷³ Ismail Awang, "Zulkifli Muhammad: Sejarah dan Karyanya," dalam *Zulkifli Muhammad: Pemikiran dan Perjuangan*, ed. Kamarudin Jaffar (Kuala Lumpur: IKDAS Sdn. Bhd., 2001), 100.

⁷⁴ Mokhtar Petah, "PAS Gagal Membentuk Negara Islam" (Makalah yang tidak diterbitkan), 4-5.

Muhammad, terdapat dua matlamat utama perjuangan PAS sebagaimana yang termaktub dalam Undang-undang Tubuh PAS, Bab Pertama, Fasal 2. Pertama merupakan matlamat jangka pendek, iaitu menjalankan ikhtiar dan langkah dengan tujuan menegakkan kemerdekaan negara dan umat Islam. Kedua merupakan matlamat jangka panjang iaitu, memperjuangkan cita-cita Islam dalam masyarakat dan urusan pemerintahan negara.⁷⁵ Berkenaan Islam sebagai asas kepada ideologi PAS, beliau menjelaskan bahawa kehidupan setiap manusia akan dihisab sama ada digunakan untuk jalan Allah SWT, masyarakat, dan negara sebagaimana suruhan Tuhan; tanpa menderhakai Allah; tanpa melakukan kerosakan kepada diri sendiri dan orang lain.⁷⁶

Zulkifli Muhammad juga mempunyai wawasan yang jelas berkenaan penglibatan wanita dalam politik sebagaimana pandangan Islam. Pada 27 Disember 1959, beliau berceramah bahawa Islam menganggap golongan wanita setaraf dengan lelaki, sekali gus memerlukan mereka tampil ke hadapan bagi mengambil bahagian dalam pembangunan negara. Beliau juga menegaskan bahawa golongan wanita tidak sepatutnya berasa rendah diri kerana dalam Islam, semua orang adalah setaraf meskipun suatu ketika dahulu wanita Melayu sering dianggap sebagai lemah berbanding lelaki. Beliau juga menyeru wanita Melayu agar bangkit semula, seterusnya melibatkan diri dalam politik kerana jumlah wanita yang terlibat dalam politik masih kurang walaupun mereka turut memainkan peranan yang penting dalam pembangunan negara.⁷⁷

Selain itu, Zulkifli Muhammad juga merupakan seorang ahli politik yang bersikap tegas berkaitan masalah atau isu yang

⁷⁵ Zulkifli Muhammad, "Rancangan Perjuangan PAS," dalam *PAS dalam Arus Perjuangan Kemerdekaan: Esei dan Dokumen*, ed. Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS (Kuala Lumpur: Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS Pusat, 1999), 119-123.

⁷⁶ Safie Ibrahim, *The Islamic Party of Malaysia: Its Formative Stages and Ideology* (Pasir Puteh: Nuawi Ismail, 1981), 97.

⁷⁷ Ucapan tersebut telah disampaikan oleh Zulkifli Muhammad dalam Mesyuarat Agong Tahunan Bahagian Wanita PAS Tahun 1959 yang telah dihadiri sekitar 100 orang delegasi. Mesyuarat Bahagian Pemuda PAS turut dijalankan serentak dengan mesyuarat Bahagian Wanita PAS. Dalam mesyuarat tersebut, Abu Bakar Hamzah selaku Pegawai Penerangan PAS telah dipilih sekali lagi bagi memimpin Bahagian Pemuda PAS. Lihat "Women Are Equal," *The Straits Times*, 27 December 1959, 11.

bertentangan dengan ajaran Islam. Pada tahun 1955, Zulkifli Muhammad yang ketika itu masih berkhidmat di Kolej Islam Malaya berpendapat bahawa aksi mendedahkan aurat yang terdapat dalam sebuah filem Melayu berjudul *Kipas Hikmat* perlu disekat bukan sahaja di Tanah Melayu, tetapi juga di Singapura.⁷⁸ Menurut beliau, filem-filem Melayu sepatutnya mempunyai identiti yang tersendiri, malah pelakonnya juga tidak sepatutnya meniru lakonan pelakon Barat.⁷⁹ Pada tahun 1960, Zulkifli Muhammad pernah mengutus surat kepada Peguam Negara bagi memohon fatwa berkenaan ucapan Timbalan Menteri Penerangan Dan Radio, Syed Jaafar Albar di Kuala Terengganu, yang dikatakan bersifat subversif dan bertentangan dengan ajaran Islam kerana bertujuan untuk menghasut rakyat agar bangkit memberontak dan tindakan tersebut jelas bertentangan dengan perlembagaan.⁸⁰

Pada 27 April 1960, Zulkifli Muhammad pernah mengkritik kandungan Fasal 16 berkenaan undang-undang pembahagian tanah kepada penduduk Tanah Melayu. Meskipun kandungan Fasal 16 tidak bertentangan dengan ajaran Islam secara langsung, namun salah satu kandungan fasal tersebut ada menyatakan bahawa jika seseorang peneroka meninggal dunia, maka hak peneroka tersebut ke atas tanah yang telah diberikan akan ditarik balik. Menurut Zulkifli Muhammad, syarat tersebut jelas bertentangan dengan ajaran Islam kerana jika sesuatu hak telah diberikan kepada seseorang, maka hak tersebut perlu dikekalkan.⁸¹

Pada 28 Jun 1960, Zulkifli Muhammad juga pernah meminta pihak kerajaan agar dapat membanteras dan menyelesaikan masalah perjudian yang semakin meruncing dalam kalangan

⁷⁸ Lihat "That Bare Midriff Shocks Them – Muslim Leaders Back Censor," *The Straits Times*, 9 March 1955, 7. *Kipas Hikmat* merupakan sebuah filem Melayu yang memaparkan kisah yang berlaku ketika zaman Mesir purba. Kontroversi mula timbul selepas pelakon wanita filem tersebut memakai pakaian yang mendedahkan pusat sebagaimana pakaian wanita Mesir purba sehingga mengakibatkan adegan tersebut telah dipotong oleh Jawatankuasa Penapisan Filem Tanah Melayu. Lihat "Bare-Midriff Row for Appeal Board," *The Straits Times*, 10 March 1955, 2.

⁷⁹ Redzuan, "Professor Zulkifli Muhammad," 63.

⁸⁰ Zulkifli Muhammad, Surat kepada Peguam Negara, 9 November 1960, SP 19/9 Politik, Jilid II, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

⁸¹ *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. II, No. 7, 27 April 1960* (Kuala Lumpur: Government Press, 1961), 784-785.

masyarakat Melayu kerana gejala judi pada masa itu bukan sahaja berkembang di kawasan pedalaman, malah turut melibatkan golongan wanita. Beliau juga telah mengkritik pandangan seorang Ahli Parlimen daripada Parti Perikatan yang meminta agar persoalan berkaitan judi tidak dibahaskan dari segi agama kerana akan menimbulkan pelbagai kekacauan. Menurut beliau,

... saya percaya kebanyakan Ahli Yang Berhormat dalam dewan ini tidak faham bahawa agama kita ini adalah kepercayaan kita. Dan kita merasakan bahawa pengajaran agama kita itu hendaklah kita amalkan walau di mana jua. Yang menjadi soal di sini ialah sama ada pengajaran yang diberikan oleh agama kita itu ada mempunyai sebab-sebab praktikal. Jadi sekarang ini dengan sebab-sebab praktikal, dengan akibat-akibat yang buruk kepada masyarakat itu, kita merasa pengajaran agama itu amatlah baik kita jalankan... sebagai sebuah negara, tak usahlah sampai hendak menjadi negara Islam baharu soal ini hendak ditimbulkan.⁸²

Pada tahun 1961, Zulkifli Muhammad pernah mempertikaikan cadangan kerajaan untuk membina Tugu Negara yang jelas bertentangan dengan akidah Islam. Menurut beliau, pembinaan tugu tersebut perlu dirujuk terlebih dahulu kepada Majlis Agama Islam kerana berkait rapat dengan akidah umat Islam.⁸³ Idea pembinaan Tugu Negara sebenarnya telah dicetuskan oleh Tunku Abadul Rahman setelah melawat Tugu Iwo Jima ketika mengadakan lawatan ke Amerika Syarikat pada tahun 1960. Menurut Tunku Abdul Rahman, Malaysia memerlukan sebuah Tugu Negara,

*... for a really stirring memorial which will not only mark the victory of our people, and our form of government over the forces which seek to destroy them, but will also be an inspiration to future generations.*⁸⁴

Pembinaan Tugu Negara yang bermula secara rasmi pada 31 Januari 1961 juga menyebabkan kerajaan perlu membayar kos

⁸² *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. II, No. 16, 25 June 1960* (Kuala Lumpur: Government Press, 1961), 1740-2.

⁸³ Redzuan, "Perjuangan Politik Zulkifli," 125.

⁸⁴ "Monument: The Tengku's Special Idea," *The Straits Times*, 8 February 1966, 5.

keseluruhan sebanyak \$1.5 juta kepada pengukir terkenal, Felix de Weldon bagi pembinaan Tugu Negara.⁸⁵

Zulkifli Muhammad juga menggalakkan pelaksanaan sistem ekonomi Islam dalam perjuangan politiknya. Pada bulan Ogos 1959, beliau selaku Timbalan Yang Dipertua PAS menegaskan bahawa kerajaan di bawah pimpinan PAS akan melaksanakan sistem ekonomi Islam. Menurut beliau, dasar ekonomi Barat hanya boleh dipulihkan dengan pelaksanaan undang-undang ekonomi Islam.⁸⁶ Sempena Persidangan Delegasi Tahunan PAS yang diadakan pada bulan Disember 1959, beliau telah dilantik sebagai Ketua Jawatankuasa Ekonomi dan Sosial PAS bagi menggubal pelan tindakan sistem ekonomi Islam bagi Tanah Melayu. Pelan Tindakan tersebut diterbitkan pada tahun 1960 untuk diedarkan kepada ahli PAS sebagai panduan bagi perjuangan politik PAS.⁸⁷

Sepanjang penglibatan dalam bidang politik, Zulkifli Muhammad juga memperjuangkan kebajikan umat Islam, termasuklah kebajikan umat Islam di Timur Tengah dan Afrika yang ditindas oleh penjajah Barat. Kekaguman beliau terhadap perjuangan Hasan al-Banna (1906-1949) dan Ikhwān al-Muslimīn menyebabkan beliau menjadi pengasas dan Presiden Egyptian Relief Fund Committee.⁸⁸ Jawatankuasa tersebut telah ditubuhkan bagi membantu rakyat Mesir yang telah menjadi mangsa Perang Arab-Israel yang tercetus pada tahun 1956.⁸⁹

Pada 1 Disember 1960, Zulkifli Muhammad telah mendesak kerajaan agar menarik semula pengiktirafan ke atas negara Israel kerana pengiktirafan tersebut bukan sahaja menjejaskan kehormatan Tanah Melayu, malah keengganan kerajaan menarik semula pengiktirafan tersebut akan menjejaskan imej Tanah Melayu khususnya dalam kalangan negara Islam.⁹⁰ Selain itu, Pada 22 Disember 1960, Zulkifli Muhammad terlibat dalam demonstrasi bagi membantah kekejaman tentera Perancis terhadap

⁸⁵ "\$1.5m Paid for the National Monument," *The Straits Times*, 4 March 1965, 6.

⁸⁶ "What the Candidates Are Telling the People," *The Straits Times*, 16 August 1959, 5.

⁸⁷ "Blueprint on Islamic Economy is Planned," *The Singapore Free Press*, 29 December 1959, 7.

⁸⁸ Nik Mohd. Rosdi Nik Ahmad, ed., *Ilmuan Nusantara: Mutiara Ilmu Tanah Serumpun (Batu Caves: PTS Publications, 2011)*, 238.

⁸⁹ Redzuan, "Professor Zulkifli Muhammad," 58.

⁹⁰ Redzuan, "Perjuangan Politik Zulkifli," 124-5.

rakyat Algeria.⁹¹ Sebelum itu, terdapat 25 orang penunjuk perasaan telah mengadakan demonstrasi di hadapan Kedutaan Perancis di Jalan Tracher, Kuala Lumpur, bagi menentang pemerintahan Perancis di Algeria. Menurut Zulkifli Muhammad, tindakan tentera Perancis menembak mati penunjuk perasaan yang menentang kekejaman tentera Perancis terhadap rakyat Algeria membuktikan bahawa, “*French civilization was dead and it could no longer move with the times.*”⁹²

Zulkifli Muhammad juga pernah menyarankan agar kerajaan Tanah Melayu menghantar memorandum kepada Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) bagi membantah tindakan ganas tentera Perancis terhadap rakyat Algeria sehingga mengakibatkan kecederaan dan kematian. Selain itu, Zulkifli Muhammad juga pernah mencadangkan supaya kerajaan Tanah Melayu mengambil inisiatif untuk menubuhkan Komanwel Negara-negara Islam bagi menyatukan negara-negara Islam dari seluruh dunia.⁹³

Sebagai bekas Setiausaha Kolej Islam Malaya (1955-1959), Zulkifli Muhammad juga mengambil berat kebajikan dan masa hadapan Kolej Islam Malaya. Pada 13 Disember 1960, Zulkifli Muhammad mempertikaikan pemberian bantuan tahunan oleh kerajaan kepada Kolej Islam Malaya sebanyak \$143,500 yang terpaksa dikongsi bersama Jabatan Pengajian Islam, Universiti Malaya. Memandangkan kedudukan Kolej Islam Malaya hanya bertaraf kolej, maka sudah tentu jumlah peruntukan yang diperoleh lebih kecil berbanding Jabatan Pengajian Islam. Sebagai salah sebuah jabatan di Universiti Malaya, Jabatan Pengajian Islam turut menerima sejumlah peruntukan daripada keseluruhan peruntukan tahunan berjumlah \$7 juta yang diberikan oleh kerajaan kepada Universiti Malaya.

⁹¹ Pada 12 Disember 1960 misalnya, tentera Perancis telah menembak mati 12 orang umat Islam di Algeria. Lihat “Algiers: Many Die,” *The Straits Times*, 12 December 1960, 1. Pada 13 Disember 1960 pula, tentera Perancis telah menembak mati 8 orang penduduk Algeria yang terlibat dalam demonstrasi menentang penjajahan dan kekejaman pemerintahan Perancis di Algeria. Lihat “8 Killed in Algiers Shooting,” *The Straits Times*, 13 December 1960, 1.

⁹² *The Straits Times*, 22 December 1960, 20.

⁹³ Zulkifli Muhammad, “Pemikiran dan Perjuangan Zulkifli Muhammad,” dalam *Zulkifli Muhammad: Pemikiran dan Perjuangan*, ed. Kamarudin Jaffar (Kuala Lumpur: IKDAS Sdn. Bhd., 2001), x.

Saling berkaitan juga, Zulkifli Muhammad juga memohon agar sijil lulusan Kolej Islam Malaya tidak dinilai lebih rendah berbanding sijil lulusan Jabatan Pengajian Islam, Universiti Malaya. Beliau turut memaklumkan keperluan Kolej Islam Malaya kepada sebuah bangunan baru melalui penambahan bangunan baru Kolej Islam Malaya di Klang, Selangor atau pembinaan bangunan baru di Petaling Jaya, Selangor.⁹⁴

Zulkifli Muhammad juga memperjuangkan sistem pendidikan berteraskan Islam dalam perjuangan politiknya. Sempena Persidangan Delegasi Tahunan PAS yang diadakan pada bulan Disember 1959, Zulkifli Muhammad turut menerima usul delegasi PAS yang mempertikaikan cadangan kerajaan untuk mengubah waktu cuti sekolah dengan meneruskan sistem persekolahan pada bulan Ramadan. Bagi memastikan usul tersebut dapat direalisasikan, beliau turut meminta agar persoalan tersebut dibahaskan dengan minda yang terbuka.⁹⁵ Komitmen dan kesungguhan beliau memajukan bidang pendidikan di Tanah Melayu juga menyaksikan Zulkifli Muhammad pernah dilantik sebagai Ahli Majlis Universiti Malaya (1960-1961), diikuti Ahli Jemaah Pengurusan Sekolah Menengah Sultanah Zainab, Kota Bharu, Kelantan pada tahun 1962.⁹⁶

Pada 30 Disember 1963, Zulkifli Muhammad mempersoalkan kembali ucapan Menteri Pelajaran lebih setahun sebelumnya berkenaan cadangan pihak kerajaan untuk menaik taraf Kolej Islam Malaya menjadi sebuah universiti. Namun begitu, beliau turut berasa bimbang terhadap hasrat pihak Kerajaan untuk menjadikan Kolej Islam Malaya sebagai pusat latihan guru-guru agama sebelum ditempatkan di sekolah rendah dan sekolah menengah. Menurut beliau, pihak kerajaan sepatutnya bertegas

⁹⁴ Hal ini kerana pelajar Kolej Islam Malaya bukan sahaja terpaksa berhadapan dengan masalah ketiadaan bangunan yang mencukupi, malah para pelajarnya juga terpaksa berdiri dan bersesak-sesak dalam dewan ketika mengadakan perhimpunan. Lihat *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. II, No. 37, 13 December 1960* (Kuala Lumpur: Government Press, 1961), 4034-6.

⁹⁵ Pada peringkat awal, cadangan tersebut telah dikemukakan oleh Ketua Bahagian Agama PAS, Abdul Samad Noah yang juga merupakan pengetua sebuah sekolah agama swasta di Padang Rengas, Perak. Lihat "School Holidays: Blast by PMIP," *The Straits Times*, 29 December 1959, 16.

⁹⁶ Talib Samat, *Pemikiran Bahasa dan Sastra Zulkifli Muhammad dari Perspektif Islam* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka, 2002), 6-7.

untuk meningkatkan pelajaran Islam khususnya penubuhan sebuah universiti Islam yang bukan sahaja membahaskan permasalahan agama, bahkan turut meliputi pembelajaran ilmu kemasyarakatan. Zulkifli Muhammad juga pernah mencadangkan agar Kementerian Pelajaran Malaysia turut mewujudkan kurikulum atau sukatan pelajaran berkenaan pembelajaran akhlak, di samping pembelajaran ilmu-ilmu agama yang lain. Beliau juga mencadangkan agar Dewan Bahasa Dan Pustaka (DBP) menterjemahkan bahan bacaan daripada bahasa Arab untuk digunakan dalam mata pelajaran kesusasteraan.⁹⁷

Zulkifli Muhammad juga menentang pembentukan Malaysia kerana pembentukannya bukan sahaja akan menghilangkan orang Melayu, malah akan menindas orang Melayu. Beliau sebaliknya menyokong pembentukan MAPHILINDO (Malaysia-Filipina-Indonesia) kerana pembentukannya akan memastikan nasib orang Melayu terus terjamin dan berdiri sebagai salah sebuah bangsa yang hebat, manakala Islam pula dapat ditonjolkan sebagai faktor penyatuan utama di seluruh Alam Melayu.⁹⁸ Zulkifli Muhammad juga mempertikaikan beberapa isu berkaitan kedudukan Islam selepas pembentukan Malaysia.

Pada 19 Ogos 1963, Zulkifli Muhammad berucap bahawa kemungkinan besar sangkaan baik berkenaan Islam sebagai agama persekutuan dan kedudukan Majlis Raja-raja bagi menjaga kedudukan Islam di Tanah Melayu dalam kalangan penduduk Sabah dan Sarawak sukar berlaku kerana tiga perempat daripada penduduk Sabah dan Sarawak merupakan orang bukan Muslim. Zulkifli Muhammad juga pernah mempertikaikan kandungan undang-undang pembentukan Malaysia, khususnya berkaitan pemansuhan undang-undang berkaitan Islam yang boleh berlaku jika mendapat majoriti dua pertiga dalam persidangan Dewan Rakyat.⁹⁹

Pada Mei 1964, Zulkifli Muhammad selaku Timbalan Yang Dipertua PAS pernah menyampaikan ucapan kepada calon PAS yang berjaya mencapai kemenangan dalam Pilihan Raya Umum

⁹⁷ *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. V, No. 34, 30 December 1963* (Kuala Lumpur: Government Press, 1964), 3657-9.

⁹⁸ Redzuan, "Professor Zulkifli Muhammad," 70.

⁹⁹ *Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report, Vol. V, No. 12, 19 August 1963* (Kuala Lumpur: Government Press, 1964), 1251-2.

1964 di Kelantan.¹⁰⁰ Dalam ucapannya, beliau menegaskan bahawa seorang ahli politik Islam perlu mendekati diri kepada semangat pentadbiran, semangat negara Islam dan semangat wilayah Islam. Mereka juga perlu mendekati diri dengan al-Qur'an, hadith Nabi Muhammad SAW, buku-buku Islam dan sejarah Islam supaya sentiasa mendekati diri dengan Allah.¹⁰¹ Ahli politik Islam juga perlu menjadikan perjuangan Islam sebagai satu kerja yang serius kerana mereka telah mendapat kepercayaan rakyat bagi menunaikan tugas-tugas yang ditetapkan Allah.¹⁰² Mereka bukan sahaja perlu menghormati rakyat yang telah memilih mereka, tetapi juga perlu berkhidmat demi kepentingan rakyat dengan penuh keikhlasan.¹⁰³

Walau bagaimanapun, perjuangan Zulkifli Muhammad dalam bidang politik tidak lama setelah beliau meninggal dunia ketika berusia 36 tahun. Pada 7 Mei 1964, Zulkifli Muhammad dan isterinya Aishah Kamaruddin terbunuh dalam sebuah kemalangan di Jalan Kuantan – Kuala Lumpur. Beliau meninggal dunia ketika dalam perjalanan ke hospital, manakala isterinya meninggal dunia di tempat kejadian.¹⁰⁴ Dua orang anak perempuan beliau iaitu Rohana dan Noraini pula didapati pengsan dan dihantar ke Hospital Besar Kuantan, Pahang kerana mengalami kecederaan yang serius.¹⁰⁵ ADUN (Ahli Dewan Undangan Negeri) Bachok, Othman Ismail yang turut menaiki kereta yang sama tidak mengalami kecederaan yang serius.

Mereka dilaporkan dalam perjalanan dari Kelantan ke Kuala Lumpur sebelum bertembung dengan sebuah Land Rover di Kilometer 4 ½, Jalan Kuantan – Kuala Lumpur. Jenazah beliau

¹⁰⁰ Ucapan tersebut sering dianggap sebagai “wasiat Zulkifli Muhammad” kerana beberapa jam selepas menyampaikan ucapan tersebut, beliau meninggal dunia selepas terlibat dalam kemalangan berhampiran Kuantan ketika dalam perjalanan pulang dari Kelantan ke Kuala Kangsar, Perak.

¹⁰¹ Amaluddin Darus, ed., *Wasiat Zulkiflee Muhammad* (Kuala Lumpur: Pustaka Abad, 1981), 9-10.

¹⁰² Amaluddin, *Wasiat Zulkiflee Muhammad*, 12.

¹⁰³ Amaluddin, *Wasiat Zulkiflee Muhammad*, 14.

¹⁰⁴ “PMIP Chief Dies in Road Crash,” *The Straits Times*, 7 May 1964, 1.

¹⁰⁵ Anak perempuan Zulkifli Muhammad hanya dibenarkan meninggalkan Hospital Besar Kuantan dua hari kemudian. Mereka berdua dipelihara oleh bapa saudara mereka iaitu Amri Kamaruddin, Pegawai Daerah Temerloh, Pahang. Lihat “Zulkifli’s Two Children are Discharged,” *The Straits Times*, 10 May 1964, 1.

kemudiannya dihantar ke kampung halamannya di Kuala Kangsar, Perak pada 8 Mei 1964.¹⁰⁶ Pada 9 Mei 1964, seluruh masjid di Kelantan mengadakan solat jenazah selepas selesai solat Jumaat sempena kematian Timbalan Yang Dipertua PAS, Zulkifli Muhammad dan isterinya.¹⁰⁷ Pemergian Zulkifli Muhammad benar-benar mempengaruhi perjuangan PAS yang ketika itu sangat memerlukan pemimpin yang berkebolehan bagi menentukan hala tuju PAS.¹⁰⁸

Penutup

Walaupun perjuangan Zulkifli Muhammad dalam bidang politik tidak mencecah sepuluh tahun, namun beliau bukan sahaja telah meninggalkan banyak jasa dan sumbangan kepada perjuangan politik berteraskan Islam di Malaysia, malah dalam memartabatkan kedudukan Islam dan kebajikan umat Islam di

¹⁰⁶ "PMIP Chief Dies in Road Crash," *The Straits Times*, 7 May 1964, 1. Ucapan takziah juga telah disampaikan oleh Perdana Menteri, Tunku Abdul Rahman yang menyifatkan Zulkifli Muhammad sebagai seorang pendebat yang berkebolehan. Timbalan Perdana Menteri, Abdul Razak pula telah mengarahkan penerbangan khas menggunakan pesawat Tentera Udara Diraja Malaysia bagi menerbangkan jenazah Zulkifli Muhammad dari Kuantan ke kampung halamannya di Kota Lama Kiri, Kuala Kangsar, Perak. Beliau turut sama menghantar jenazah Zulkifli Muhammad di Lapangan Terbang Kuantan, Pahang. Menteri Pendidikan, Abdul Rahman Talib pula telah melawat anak perempuan beliau di Hospital Besar Kuantan bagi mengatur penjagaan mereka berdua. Menteri Pertanian, Khir Johari pula telah menghantar telegram kepada bapa Zulkifli Muhammad bagi mengucapkan takziah. Lihat "Smash-Up That Killed PMIP Boss and Wife," *The Straits Times*, 8 May 1964, 20.

¹⁰⁷ "Prayers in Mosques for Zulkifli," *The Straits Times*, 9 May 1964, 11. Sultan Kelantan juga telah menganugerahkan gelaran Dato' kepada Zulkifli Muhammad bagi mengenang jasa beliau pada 10 Julai 1964. Lihat "Detik-detik Kehidupan," 27.

¹⁰⁸ Alias Mohamed, "The Pan Malayan Islamic Party: a Critical Observation," *Southeast Asian Affairs* (1978): 169. Jawatan sebagai Timbalan Yang Dipertua PAS kemudian digantikan oleh Muhammad Asri Muda pada tahun 1964, sebelum dilantik sebagai Yang Dipertua PAS pada tahun 1971. Lihat Vijayan Menon, "Veteran Politician Who Was Highly Respected," *New Straits Times*, 29 August 1992, 1. Abu Bakar Hamzah, seorang pemimpin PAS dari Perlis kemudian dipilih sebagai calon PAS dalam Pilihan Raya Kecil di Parlimen Bachok, dan berjaya memenangi kerusi Parlimen tersebut. Lihat Clive S. Kessler, "Islam and Politics in Malay Society: Kelantan 1886-1969" (Tesis Doktor Falsafah, University of London, 1974), 176.

Malaysia. Pengalaman belajar di Mesir, penglibatan dalam kegiatan persatuan di Mesir, dan pendedahan kepada perjuangan politik di Mesir bukan sahaja memperkenalkan beliau kepada pemikiran politik yang progresif, malah memberikan pengalaman dan kemahiran kepada beliau dalam mengharungi perjuangan politik bercorak kepartian. Pengalaman berkhidmat di Kolej Islam Malaya juga memberikan pengalaman yang berguna kepada beliau sebagai persiapan sebelum menceburkan diri dalam kancah politik.

Kecacatan yang dialami oleh Zulkifli Muhammad tidak sedikitpun menghalang dan melemahkan semangat beliau bagi menghadapi pelbagai ranjau dalam perjuangan politik. Malah beliau sangat dihormati sebagai seorang pemidato yang hebat di Parlimen, dan keistimewaan tersebut diakui sendiri oleh kawan dan lawan beliau. Beliau juga diingati sebagai seorang ahli politik yang bersikap tegas berkaitan ajaran yang bertentangan dengan Islam, khususnya berkaitan aspek akidah yang boleh membawa seseorang kepada kekufuran.

Beliau tidak pernah berkompromi terhadap perjuangan politik yang bertentangan dengan ajaran Islam, malah tidak pernah segan untuk menegur dasar kerajaan yang jelas bertentangan dengan ajaran Islam seperti desakan beliau agar kerajaan Malaysia menarik semula pengiktirafan terhadap negara Israel yang telah menindas umat Islam di Palestin. Beliau juga sangat tegas dalam perjuangan untuk membanteras kegiatan judi. Selain memperjuangkan penglibatan wanita secara lebih aktif dalam bidang politik, beliau juga giat memperjuangkan pelaksanaan sistem ekonomi Islam. Beliau juga tidak pernah melupakan Kolej Islam Malaya yang pernah menjadi tempat beliau menabur bakti, malah beliau terus berusaha untuk menjaga kebajikan kolej tersebut.

Perjuangan beliau untuk membela nasib umat Islam tidak hanya terhad kepada umat Islam di Malaysia sahaja, malah beliau juga lantang memperjuangkan kebajikan umat Islam di Palestin yang ditindas oleh Israel dan umat Islam di Algeria yang ditindas oleh tentera Perancis. Ketiadaan Zulkifli Muhammad dalam barisan kepimpinan PAS juga sedikit sebanyak mempengaruhi perjuangan PAS ketika itu kerana mereka telah kehilangan seorang pemimpin yang berkaliber, berketerampilan dan bercita-cita tinggi

untuk membela kedudukan Islam dan kebajikan umat Islam, khususnya di Malaysia.

Bibliografi

- Abd. Rahman Md. Amin. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 6 Jun 1957. SP 19/8 Pelajaran. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Abdul Jalil Hassan. "Sepatah Kata Pengetua." 4. SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Abdul Shukur Ayob. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 10 Mac 1955. SP 19/8 Pelajaran. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Alias Mohamed. "The Pan Malayan Islamic Party: a Critical Observation." *Southeast Asian Affairs*, 1978. 165-179.
- Amaluddin Darus ed. *Wasiat Zulkiflee Muhammad*. Kuala Lumpur: Pustaka Abad, 1981.
- Berita Harian*. 1991-2000.
- "Cenderamata Mengenang Zulkifli Muhammad." SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Circle Special Branch, Kuala Krai, Ulu Kelantan. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 24 Januari 1955. SP 19/12 Keluarga, Jilid I. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- "Detik-detik Kehidupan." SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Funston, N. J., "The Origin of Parti Islam Se Malaysia," *Journal of Southeast Asian Studies* 7, no. 1, 1976. 58-71.
- Hasan Adli Arshad (Setiausaha Majlis Pelajaran Kongres Sekolah-sekolah Agama). Surat kepada Zulkifli Muhammad. 30 Ogos 1956. SP 19/8 Pelajaran. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Hassan Ahmad. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 19 Julai 1957. SP 19/2 Belia. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Ismail Awang. "Zulkifli Muhammad: Sejarah dan Karyanya." Dalam *Zulkifli Muhammad: Pemikiran dan Perjuangan*, ed. Kamarudin Jaffar, Kuala Lumpur: IKDAS Sdn. Bhd., 2001.
- _____. *Zulkifli Muhammad: Sejarah dan Karyanya*. Kota Bharu: Mahligai Press, 1981.

- Kessler, Clive S. "Islam and Politics in Malay Society: Kelantan 1886-1969." Tesis Doktor Falsafah, University of London, 1974.
- Mohammad Redzuan Othman. "Perjuangan Politik Zulkifli Muhammad (1927-1964)." Dalam *Perak Dahulu dan Sekarang*, ed. Adnan Nawang. Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia, 1988.
- _____. "Professor Zulkifli Muhammad: Satu Kajian Tentang Riwayat Hidup dan Sejarah Perjuangan." Latihan Ilmiah Sarjana Muda, Universiti Malaya, 1980/81.
- Mokhtar Petah. "PAS Gagal Membentuk Negara Islam" (Makalah yang tidak diterbitkan).
- _____. *Zulkifli Muhamad: Pelopor Angkatan Islam di Malaysia*. Subang Jaya: Penerbitan Tra-Tra, 1983.
- New Straits Times*, 29 August 1992.
- Nik Mohd. Rosdi Nik Ahmad ed. *Ilmuan Nusantara: Mutiara Ilmu Tanah Serumpun*. Batu Caves: PTS Publications, 2011.
- Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS. *PAS dalam Arus Perjuangan Kemerdekaan: Esei dan Dokumen*. Kuala Lumpur: Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS Pusat, 1999.
- Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence* (1 September 1948). CO 537/3754 Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence. The National Archives, London.
- Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence* 1 (25 January 1950). FO 371/84483 Pan-Malayan Review No. 1/50 of 29.1.50. The National Archives, London.
- Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence* 2/48 (1 October 1948). CO 537/3754 Pan-Malayan Review of Political and Security Intelligence. The National Archives, London.
- Parliamentary Debates, Dewan Rakyat, Official Report*. Kuala Lumpur: Government Press, 1961-1964.
- Pendaftar Universiti Amerika di Kaherah. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 1 Februari 1952. SP 19/12 Keluarga, Jilid I. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Pendaftar Universiti Amerika di Kaherah. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 19 Ogos 1954. SP 19/12 Keluarga, Jilid I. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

- Pengarah Pelajaran Wolsey Hall. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 11 Ogos 1954. SP 19/12 Keluarga, Jilid I. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Pengarah Pelajaran Wolsey Hall. Surat kepada Zulkifli Muhammad. 30 September 1954. SP 19/12 Keluarga, Jilid I. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Persatuan Putera-putera Semenanjung (PPS). Surat kepada Menteri Besar Johor. 1 April 1948. SUK Tr. 617/1948 Persatuan Melayu Mesir. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Political Intelligence Journal* 5 (15 March 1948). CO 537/3751 Malaya, Political Intelligence Journals. The National Archives, London.
- Political Intelligence Journal* 6 (31 March 1948). CO 537/3751 Malaya, Political Intelligence Journals. The National Archives, London.
- Puteh H. Ishak. "Prof. Zulkifli dan Perjuangannya." SP 19/14/5 Mengenang Zulkifli Muhammad. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Rukayah Ahmad (Setiausaha Panitia Jemputan). Surat kepada Zulkifli Muhammad. 11 Oktober 1955. SP 19/8 Pelajaran. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Safie Ibrahim. *The Islamic Party of Malaysia: Its Formative Stages and Ideology*. Pasir Puteh, Kelantan: Nuawi Ismail, 1981.
- Setiausaha Persatuan Muslim Maktab Pertanian Malaya. Surat kepada Zulkifli Muhammad." 19 Julai 1957. SP 19/8 Pelajaran. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Talib Samat. *Pemikiran Bahasa dan Sastra Zulkifli Muhammad dari Perspektif Islam*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka, 2002.
- The Singapore Free Press*. 1959.
- The Straits Times*. 1955-1967.
- Zambry Abd. Kadir. "Religion and Politics: The Search for Political Legitimacy of the Pan-Islamic Party of Malaysia." Tesis Doktor Falsafah, Temple University, Philadelphia, 1996.
- Zulkifli Muhammad. "Pendidikan dan Mendidik." Dalam *Zulkifli Muhammad: Sejarah dan Karyanya*, ed. Ismail Awang. Kota Bharu: Mahligai Press, 1981.

- _____. “Rancangan Perjuangan PAS.” Dalam *PAS dalam Arus Perjuangan Kemerdekaan: Esei dan Dokumen*, ed. Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS. Kuala Lumpur: Panel Pengkaji Sejarah, Pusat Penyelidikan PAS Pusat, 1999. 119-123.
- _____. Surat kepada Mohammad bin Azam. 9 Februari 1955. SP 19/8 Pelajaran. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- _____. Surat kepada Peguam Negara. 9 November 1960. SP 19/9 Politik, Jilid II. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- _____. Surat kepada Pendaftar Luar University of London. 7 Oktober 1954. SP 19/12 Keluarga, Jilid I. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- _____. Surat kepada Yang Dipertua Persatuan Ahli-ahli Mesyuarat Melayu. 1 April 1950. SUK Tr. 617/1948 Persatuan Melayu Mesir. Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- _____. “Pemikiran dan Perjuangan Zulkifli Muhammad.” Dalam *Zulkifli Muhammad: Pemikiran dan Perjuangan*, ed. Kamarudin Jaffar. Kuala Lumpur: IKDAS Sdn. Bhd., 2001.